

Krmíčková, Helena

Attulit novam pestem? (M. Nicolaus de Dresda)

In: Krmíčková, Helena. *Studie a texty k počátkům kalicha v Čechách*. 1. vyd. V Brně: Masarykova univerzita, 1997, pp. [61]-85

ISBN 8021015330

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/122833>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ATTULIT NOVAM PESTEM?

(M. Nicolaus de Dresda)

O původní podobě drážďanské teorie jsme se stručně zmínili v první kapitole. Zde tedy pomineme Petra z Drážďan a všimneme si blíže její moderní podoby.

Na osobu Mikuláše z Drážďan jako na nejvýznamnějšího představitele školy u Černé růže a autora četných utrakvistických děl poukázal jako první J. Sedlák. Mikulášova rozsáhlá literárně utrakvistická aktivita¹ je v celém husitském táboře srovnatelná pouze s činností Jakoubkovou, z jehož literární pozůstalosti se nám pro léta 1414–1415 (respektive 1416) zachovalo pouze o několik děl více než od Mikuláše. Sedlák se však ještě nedokázal zcela oprostít od vlivu zpráv ze starých kronik, hledal i nějaká utrakvistická díla Petrova, a tak ho v polemice proti Havlíkovi mylně ztotožňoval s Petrem Paynem. Proto neuvažoval o možné záměně Petra za Mikuláše a pouze konstatoval, že tradice „...straní Petrovi, nezasloužené odstrkujíc Mikuláše, jehož práce byla mnohem důležitější“.² Důležitost této práce pak Sedlák zdůrazil termínem *spolupůvodce kalicha*³ a *spolutvůrce utrakvismu v Čechách*.⁴

Onen rozhodující krok k tomu, aby byla prokázána skutečná role drážďanských mistrů od Černé růže v počátcích kalicha, učinil nedlouho po Sedlákovi F. M. Bartoš.⁵ Poukázal na to, jak v nejstarších kronikářských zápisech figurují pouze drážďanští mistři jako společníci Jakoubkovi při podávání z kalicha a teprve v mladších pramenech vystupuje jmenovitě Petr, který se prostřednictvím Piccolominiho kroniky dostává téměř na půl tisíciletí do obecného povědomí. Bartoš dokonce ještě naznačil cestu, již mohl Mikuláš k objevu kalicha dospět. Upozornil na význam Gelasiova dekretálu *Comperimus* a na to, že v době těsně před renesancí utrakvismu Mikuláš podrobně studoval Gratiana; z nějž je tento kánon přebírán, když pracoval na svých *Punctech*. A práce na *Punctech* se zastavila právě před rozborem svátosti eucharistie, protože mohla být přerušena autorovým objevem starobylosti přijímání pod obojí způsobou.⁶ Bartoš však vyzvedá vliv pravoslavi na vznik kalicha, vliv zprostředkovaný cestou Jeronýmovou do

¹ Srv. výše s. 39–40.

² *Mikuláš*, s. 7.

³ Tamtéž.

⁴ *Počátkové*, ČKD LII, s. 786.

⁵ *Počátky*, *Husitství*, s. 75–80.

⁶ *Počátky*, *Husitství*, s. 69–70.

Polska a na Litvu, a Mikulášův význam při vzniku kalicha odmítá, stejně jako odmítá vliv Janovův a Wyclifův.

Poprvé se tedy se zformulovanou teorií o tom, že původcem kalicha byl Mikuláš z Drážďan, setkáváme v Pekařově přípravné studii na rozsáhlou práci o Žižkovi.⁷ V pasážích o kalichu však Pekař vycházel pouze z dosavadní literatury (zejména se opíral o Sedláka), a tak v dnešní době část jeho názorů již musíme odmítnout.

K dalšímu rozvoji drážďanské teorie mohlo dojít teprve v souvislosti s obnovením zájmu o Mikuláše Drážďanského na konci první poloviny 60. let. Třebaže mezi edicemi Mikulášových děl, které od té doby vycházejí, nemáme žádné práce utrakvistické, nová literatura se této otázce nevyhýbala.

Podle konstatování J. Nechutové nelze dokázat, že by Drážďanští podávali podobojí již před příchodem do Prahy. Má však za to, že to mohl být Mikuláš, který shledal autority pro přijímání z kalicha, používané Jakoubkem a dalšími husitskými druhy.⁸ Rovněž H. Kaminsky vyzvedl Mikulášovu znalost kanonického práva jako jeho velký přínos husitskému učení.⁹ J. Macek pak v souvislosti s hodnocením edice nově nalezených inkvizičních protokolů se třemi německými husity míní, že podíl Drážďanských na objevu kalicha a zavedení utrakvistické praxe byl nepochybně významnější, než se obvykle soudí.¹⁰

Nejhorlivějším zastáncem drážďanské teorie se stal na počátku 70. let Romolo Cegna. Tento italský husitolog odvážně opustil dosud tradované a přijímané názory a v řadě svých mikulášovských studií ji přetvořil do podoby, podle níž Mikuláš z Drážďan podával podobojí již v době, kdy po vydání Dekretu kutnohorského odešel z Prahy a — dle jeho názoru — působil ve Wildungen. Cegna zde vychází ze své netradiční interpretace Mikulášova utrakvistického díla *Replika rektorovi v Korbachu*.¹¹ Na rozdíl od ostatních badatelů, kteří počínají Sedlákem

⁷ Jan Žižka II. *Žižkovo prostředí, zejména tábořské, v lici vrstevníkú, ČCH 31, 1925, s. 11 až 13; v monografii Žižka a jeho doba I, Praha 1992, s. 10–12.*

⁸ *Místo*, s. 10. Jako upřílišněné a prameny nedokazatelné však toto tvrzení charakterizoval J. KEJŘ (*Z nové literatury o M. Mikuláši z Drážďan, Právněhistorické studie 15, 1971, s. 225*).

⁹ *A History*, s. 108.

¹⁰ *Drei Inquisitions-Verfahren (rec.)*, s. 581. Po objasnění chronologických počátků kalicha však musíme poznamenat, že tyto protokoly drážďanskou teorií spíše oslabují, protože žádný výslech se nezajímá o události v Drážďanech, známé z traktátu vydaného Pelclem (srv. výše s. 11, pozn. 61).

¹¹ Poprvé zveřejnil tyto názory v první části studie *Appunti*, s. 10–13. V ještě propracovanější podobě je vtělil do úvodu ke své edici Mikulášova traktátu *De purgatorio*, NICOLA DELLA ROSA NERA DETTO DA DRESDA: *De reliquiis*, s. 11–16, 46–49, pozn. 40–49, téhož roku poukázal na další aspekty ve svém kritickém příspěvku k některým dílům De Vooghtovým *Ancora un incontro con Nicola di Cerruc detto da Dresda (1373–1416)*, CV 20, 1977, s. 21–26, a dále na nich založil svou studii o počátcích utrakvismu v Čechách *Początki*, zejm. s. 104. V zahraničí vydané Cegnovy práce (jakož i jiná literatura) mně byly přístupny jen díky laskavosti paní prof. dr. Jany Nechutové, CSc., která mně je zapůjčila ze své knihovny. I za to jí chci poděkovat.

kladli její vznik až do roku 1415 za ostatní Mikulášova díla s tematikou laického kalicha, vyslovil názor, že *Replika* je dílem nejstarším, které vzniklo v letech 1409–1411¹² a které adresoval Mikuláš – rektor ve Wildungen – odpůrci kalicha rektorovi v Korbachu. Mezi Mikulášovými eucharistickými traktáty považuje R. Cegna toto dílo za klíčové. *Replika* se zachovala jen v jediném rukopisu, a to jako neúplná,¹³ přesto je však nejrozsáhlejším Mikulášovým utrakvistickým dílem. Vzhledem k svému rozsahu by se pak stala zdrojovým textem pro veškerou utrakvistickou literaturu, protože obsahuje řadu citátů, v bojích o kalich tak často užívaných, a také celé pasáže, které podle Cegni převzal Jakoubek ze Stříbra do své *Responsio*.¹⁴

V českém prostředí byla tato teorie přijata s nedůvěrou i jistými rozpaky.¹⁵ F. Šmahel v recenzi na edici *De purgatorio* vytkl Cegnovi, že nevyužil archivního materiálu na prokázání své domněnky o působení Mikuláše jako školmistra ve Wildungen a že jeho datace Mikulášovy *Repliky* není přesvědčivá.¹⁶ Přesto však, zřejmě pod vlivem Cegnovým, připouští, že Mikuláš mohl dospět k myšlence kalicha nezávisle na Jakoubkovi a mohl se podílet na objevu kalicha.¹⁷

Takto tedy vypadá nejnovější stav bádání o účasti Mikuláše z Drážďan na zavedení kalicha v Čechách a my bychom měli vyslovit své stanovisko vyplývající ze studia Mikulášových děl utrakvistických, a zejména ze studia jeho traktátu *Contra Gallum*. Z žádného důvodu, tím méně z důvodů nacionálních, nehodláme vystupovat jako odpůrci Mikulášovi, upírající mu utrakvistické prvenství, ale přesto musíme pronést k Cegnovým názorům vážné výhrady. Pokud jde o archivní materiál v Korbachu či ve Wildungen, může a nemusí mít vypovídací schopnost. Slabost Cegnovy teorie spíše spočívá v jednoznačně zaměřené interpretaci, která přehlíží nejširší souvislosti mezi jednotlivými utrakvistickými díly dané doby. Zkoumáme-li blíže Mikulášovu *Repliku* v těchto souvislostech, musíme dospět k závěru diametrálně odlišnému.

Cegna, jak už jsme se zmínili, vyslovil názor, že Jakoubek při tvorbě *Responsio* čerpal z *Repliky rektorovi v Korbachu*. Přináší přitom edici delší pasáže, kterou Jakoubek opsal od Mikuláše a v níž udělal jen nepatrné změny.

¹² NICOLA DELLA ROSA NERA DETTO DA DRESDA: *De reliquiis*, s. 38.

¹³ Rukopis Knihovny pražské metropolitní kapituly D 118 f. 1r–51v.

¹⁴ CEGNA, R. in: *De reliquiis*, s. 12–14, 48–49, pozn. 48.

¹⁵ Kladný ohlas nalezla Cegnova teorie u O. A. FUNDY, který však svůj drobný příspěvek *Teolog kalicha* uveřejnil ještě před vydáním edice *De purgatorio* a neměl k dispozici Cegnovy *Appuntii*; pracoval pouze, jak uvádí v pozn. 10 na s. 109, *per informationem*.

¹⁶ ŠMAHEL, F. (rec.): *Nicola della Rosa Nera detto da Dresda (1380? – 1416?)*. *De reliquiis et De veneratione sanctorum: De purgatorio*. Edizione critica a cura di Romolo Cegna, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1977, in: Husitský Tábor 2, 1979, s. 158; týž, *Husitská revoluce II*, s. 165, pozn. 256.

¹⁷ *Husitská revoluce II*, s. 84–85, 165, pozn. 256. Naposledy se k této otázce vyjádřil D. R. HOLETON (*The Bohemian Eucharistic Movement*, s. 36), který ji s rezervou připouští jako možnou.

Obraťme však v tuto chvíli svou pozornost k jinému místu, které je společně oběma dílům a na něž Cegna neupozornil. Je to dlouhý úsek¹⁸ rozebírající dva způsoby duchovního přijímání, které však nejsou vhodné pro společenství věřících, jež pro svou slabost potřebuje přijímat současně duchovně a svátostně pod způsoby chleba a vína. Obdobné myšlenky nalézáme u Jakoubka již v jeho kvestii *Quia heu in templis* a některé pasáže v kvestii odpovídají těmto místům v *Replíce* a *Responsio* téměř doslovně. Jakoubek tedy, jak by se mohlo zdát, přebíral části *Repliky* i do jiných, dokonce i starších děl. Jak však uvidíme v následující kapitole,¹⁹ právě v těchto bodech vycházela kvestie z *Regulí* Matěje z Janova, které v tomto případě využila nejen myšlenkově, ale i formulačně. A zde může vyvstat určitá pochybnost o prvenství Mikulášova díla, protože Jakoubek by použitím *Repliky* opisoval z druhé ruky autora, z kterého sám vycházel zřejmě již od roku 1408²⁰ a kterého patrně ostatním husitským kolegům „zpopularizoval“. Ze zkoumané pasáže by dále plynulo, že Jakoubek načerpal v Mikulášově *Replíce* i svou utrakvistickou terminologii; zejména je nápadný obrat *tempore et loco oportunis et dum fideles commodose possunt habere*,²¹ obrat, který se v Jakoubkových utrakvistických dílech opakuje velmi často. O to více nás zarazí, že tato slova Mikuláš v dalších svých utrakvistických pracích už neužívá a naopak *comodose possunt habere* čteme v Jakoubkově díle *Tractatus responsivus*²² v souvislosti se svátostmi, a zejména se svátostí eucharistie již roku 1412, tedy v době, kdy se Mikuláš teprve vrací do Prahy. Tímto ovšem příbuznost mezi Mikulášovou *Replikou* a utrakvistickou tvorbou Jakoubkovou nekončí. Dříve než ji budeme sledovat dále, věnujme svou pozornost vztahům *Repliky* a dalších Mikulášových utrakvistických prací.

Nejdůležitější roli zde hraje souvislost mezi *Replikou* a traktátem *Contra Gallum*, který nevznikl dříve než ve druhé polovině roku 1415. Již J. Nechutová upozornila na pasáž v *Replíce*, v níž Mikuláš vyvrací Bonaventurův názor na podstatu eucharistie a která koresponduje s místem z Mikulášova traktátu *Contra Gallum*.²³ Spíše však než o vzájemném korespondování dvou míst bychom měli uvažovat o jejich filiačním vztahu. A právě o to se pokusil Cegna (aniž patrně znal tento dřívější poznatek Nechutové), když poukázal na skutečnost, že do traktátu *Contra Gallum* je převzata dlouhá pasáž ze závěru *Repliky*.²⁴

¹⁸ Mikulášova *Replika*, f. 44r–45r, Jakoubkova *Responsio*, col. 424–426, 428.

¹⁹ Srv. s. 91–97.

²⁰ Srv. SEDLÁK, J.: *Husův pomocník* I, s. 368–369.

²¹ *Replika*, f. 45r.

²² MISTRA JANA HUSI *Tractatus responsivus*, ed. S. H. THOMSON, Praha 1927, např. s. 11, 12. (Dílo, ve skutečnosti Jakoubkovo, je Husovi připsáno neprávem.)

²³ *Mikuláš z Drážďan a jeho kázání „Querite primum regnum Dei“* II, rk. kandidátské disertační práce, Brno 1965, s. 135 s odkazem na s. 133.

²⁴ NICOLA DELLA ROSA NERA DETTO DA DRESDA: *De reliquiis*, s. 15.

Všimněme si tedy vzájemné závislosti těchto dvou děl a postavme vedle sebe začátky shodných pasáží:²⁵

Replika (f. 49v):

Item quod non est mandatum, hoc patet ex dicto Augustini, prout ponitur XII distincione, „*Ilia*“, et per eundem De consecracione distincione II, „*Coctidie*“, ex cuius dictis volunt, quod communicare sit libertatis et non precepti, ita quod moventur ex dictis Augustini dicendo, quod aliud est dicere est libertatis, aliud communicare coctidie vel non cottidie. In primo casu non loquitur Augustinus...

Pokračování následující až do konce *Repliky* se shoduje s traktátem natolik, že nám může sloužit jako další text, k němuž lze přihlédnout v edici.²⁶

Slovy, která jsme uvedli v juxta pozici, začíná v *Replice* nová myšlenka, jež není nijak bezprostředně spjata s předchozím obsahem. Spíše naopak do textu nezapadá příliš ústrojně, protože Mikuláš zde proti původně tolik proklamované nutnosti eucharistie hlásá, že není nařízená, a teprve po několika slovech se čtenář setkává s objasněním, že nejde o myšlenku Mikulášovu, ale těch, kteří *volunt a moventur*. Nezmiňuje se zde tedy již o žádných námitkách rektorových, což nás však při pozorné četbě tohoto textu nezarazí, protože s konkrétními námitkami se Mikuláš vyrovnal do f. 44r a závěr tohoto torza je věnován, jak uvidíme ještě níže, argumentaci pro kalich. Jsou zde tedy dotčeny jiné, v tomto textu nespecifikované připomínky. Postavme však výše uvedený úryvek z *Contra Gallum* ještě do jedné juxta pozice a uvidíme ho jako bezprostřední reakci na text, se kterým polemizuje, tedy na Havlíkův traktát *Asserunt quidam*.

Asserunt quidam (s. 137–138):

Et quod antecedens primum, scilicet illud *Magna cena sacramentalis non est precepta*, sit verum, patet ex verbis beati Augustini ad Ianuarium, ut ponitur in canone distincione XII^a: „*Ilia vero...*“ Et quod habent libertatem ad communicandum et non preceptum, idem declarat, ut habetur De consecracione distincione II^a, capitulo „*Cottidie eukaristiam*“, et pro confirmacione istius sunt verba beati Augustini, que scribit Ad inquisitiones Ianuarii et habentur distincione XII^a.

Contra Gallum (s. 168–169):

Moventur autem primo, quod non sit preceptum ex dicto Augustini, prout ponitur XII distincione, „*Ilia*“, et per eundem De consecracione distincione II, „*Cottidie*“, ex cuius dictis volunt, quod communicare sit *libertatis et non precepti*. Dicendum, quod aliud est dicere: Communicare est libertatis, aliud: Communicare cottidie vel non cottidie est libertatis. In primo casu non loquitur Augustinus...

Contra Gallum (s. 168–169):

Moventur autem primo, quod non sit preceptum ex dicto Augustini, prout ponitur XII distincione, „*Ilia*“, et per eundem De consecracione distincione II, „*Cottidie*“, ex cuius dictis volunt, quod communicare sit *libertatis et non precepti*. Dicendum, quod aliud est dicere: Communicare est libertatis, aliud: Communicare cottidie vel non cottidie est libertatis. In primo casu non loquitur Augustinus, sed in secundo casu, ut patet manifeste ex dictis suis primo in canone „*Ilia*“.

²⁵ V ukázkách z edic, jejichž celé znění přináší část *Texty*, neuvádíme citované autory.

²⁶ Pasáže v *Replice* jsou blízké čtení rukopisu PUK VII E 6. O jejich vztahu ještě pojednáme.

Po tomto vysvětlení výroků Augustinových následuje v *Replíce* i v *Contra Gallum* rozbor citátu z *Výkladu na evangelium sv. Jana* od Mikuláše Gorrana. Rovněž tento text vznikl jako odpověď na názory Havlíkovy; Gorranův citát ostatně Havlík přináší do utrakvistických polemik jako první. *Výklad na Janovo evangelium* většina rukopisů (a s nimi i Havlík a Ondřej z Brodu) přičítá Gorranovi, editoři Bonaventurova díla a F. Stegmüller ho však pokládají za dílo Bonaventurovo. Mikuláš by tedy, pokud by tato myšlenka vycházela od něj, musel v Praze změnit názor na autorství *Výkladu*, protože na podzim roku 1415 toto dílo v *Expositio super Pater noster* uvádí jako práci Bonaventurovu. Pokud ovšem i zde nepracoval s citátem zprostředkovaným jiným autorem.

Asserunt quidam (138):

Eciam istud antecedens manifeste patet ex verbis Gorre super Iohanne sic dicentis: „*Queritur de hoc, quod dicit: Nisi manducaveritis carnem Filii hominis...*“

Contra Gallum (169):

Moventur 2° ex verbis Gorre super Iohannem, ut dicunt, sic dicentis: „*Queritur de hoc, quod dicit: Nisi manducaveritis carnem Filii hominis...*“

Po Gorranovi přichází řada citátů biblických i citátů autorit, zejména dlouhé pasáže z *Compendia theologicae veritatis* dominikána Hugona Ripelina ze Štrasburku, dále citáty z Mikuláše z Lyry, Augustina, Petra Lombarda, Bernarda, Hugona od Svatého Viktora. Tyto další části už nemají tak těsnou souvislost s textem Havlíkovým, jsou to Mikulášovy další argumentace k předchozím argumentům, ale rozvinutí tématu, dané negací textu Havlíkova, je stále patrné přinejmenším poukazy na *vita gratie* a *vita glorie*.

Ze studia traktátu *Contra Gallum* v rámci kontextuálních spisů jasně vyplývá, že nemůžeme souhlasit s Cegnovým tvrzením o převzetí závěru *Repliky* do traktátu *Contra Gallum*, ale naopak je jasné, že výše rozebíraný text pochází z polemiky s Havlíkem a následně byl převzat, zřejmě jako místo, které je hodné pozornosti a které může obohatit argumentace i v jiných případech, do *Repliky rektorovi v Korbachu*.

Již jsme se zmínili, že závěrečné partie *Repliky* nejsou odpovědí na námítky rektora z Korbachu, ale text, který přináší Mikulášovy další utrakvistické argumentace. Kdybychom tedy chtěli připustit možnost, že dílo vzniklo před rokem 1412, potom bychom museli uvažovat o tom, že tento závěr je mladší vrstvou, která vznikla až po disputaci s Havlíkem, zatímco vlastní text může pocházet ze starší doby. Traktát proti Havlíkovi však vyvrací i tuto konstrukci. Podívejme se nyní na místo, na něž upozorňuje J. Nechutová. V *Replíce* se dokazuje nutnost přijímání podobojí:

(38r) ...sic videtur, quod modo supermundano hiis duabus formis sacramentalibus a Deo sint insite specialis efficacie distincte, eoquod prima species movet fideles mentes capaces ad sumendum Cristum in se per modum cibi, secunda autem species movet efficaciter mentes capaces ad sumendum in se Cristum per modum poculi, et illa utique est alia efficacia quam prima et utraque illarum efficaciarum sicut et significanciarum requiritur ad integritatem sacramenti, igitur etc. Et hee rationes omnino fundate sunt super institutio-

nem Iesu Christi et acceptionem a dicto Pauli, ut patet quilibet fidei perlegenti et intelligenti, et sic ulterius patet dictum Boneventure non esse verum...

A dále se rozepisuje o zvyku prvotní církve podávat podobojí, třebaže Ježíš musel předvídat všechna nebezpečí, spojená s touto formou.

(38v) Et sic patet, quod multociens doctores ab ecclesia recepti in multis locis inter se discordant et invicem non recipiunt, ut patet statim in principio Mathei...

Traktát *Contra Gallum* reaguje na Havlíkovu myšlenku, že odpůrci odmítají některé svaté a moderní doktory. Na několika příkladech zde poukazuje na to, jakým způsobem se rozcházejí některé názory i renomovaných autorit. *Contra Gallum* uvádí toto společné místo opět reakcí na tvrzení Havlíkova:

(s. 193–194) Et dicunt oppositentes, quod huiusmodi doctores possent negari et dicunt: „*Nam et adversarii sanctos et alios doctores modernos, qui sunt accepti ab ecclesia, reiciunt.*“ Scire debent huiusmodi, quod Scriptura sacra et sermo Dei, qui est adversarius ipsorum opponencium, dicit Galatarum 1, quod „*licet angelus de celo ewangelizet preter id, quod ewangelizavimus, anathema sit*“ etc. ut ibi. Manifestum est enim, quod multociens doctores eciam ab ecclesia recepti in multis locis inter se discordant et invicem non recipiunt, sicut patet statim in principio Mathei...

A následuje text shodující se v *Replíce* i *Contra Gallum*.²⁷

Vidíme tedy, že nejen v závěru, ale i v samotném textu *Repliky*, kde není interpolace tak snadná, přejímá Mikuláš pasáže, které již předtím použil v polemice proti Havlíkovi.

A ještě věnujme pozornost začátku *Repliky*. Zde Mikuláš mluví o duchovním a svátostném přijímání a poté, co ocitoval Alberta Velikého, částečně užitého v *Contra Gallum*, rozebírá citát z Jana Zlatoústého. A rovněž toto místo známe již od Havlíka.

Asserunt (145–146):

Crisostomus Omelia 47^a super Iohanne sic loquitur: „*Spiritus est, qui vivificat, caro non prodest quidquam.*“ Et infra: „*Oportet ea, que de me sunt, spiritualiter audire. Qui enim carnaliter audit, nichil proficit neque lucro potitus est. Carnale vero erat hoc, id est dubitare, qualiter de celo descendit, et hoc, id est estimare, quoniam filius est Ioseph, et qualiter potest nobis carnem dare*

Contra Gallum (187–188):

Ad idem Crisostomus Omelia XLVII super Iohanne sic loquitur: „*Spiritus est, qui vivificat, caro non prodest quidquam. Oportet ea, que de me sunt, spiritualiter audire. Qui enim carnaliter audit, nichil proficit neque lucro potitus est. Carnale vero erat hoc, id est dubitare, qualiter de celo descendit, et hoc, id est estimare, quomodo filius Ioseph, et qualiter potest nobis carnem dare manducare. Hec*

Replika (2r–v):

Ad idem Crisostomus Omelia XLVII super Iohanne sic loquitur: „*Spiritus est, qui vivificat, caro non prodest quidquam. Oportet ea, que de me sunt, spiritualiter audire. Qui enim carnaliter audit, nichil proficit neque lucro potitus est. Carnale vere erat hoc, scilicet dubitare, qualiter de celo descendit, et hoc, scilicet estimare, quoniam filius Ioseph esset, et qualiter potest nobis carnem dare manduca-*

²⁷ Tyto skutečnosti vyjadřuje aparát k edici *Contra Gallum*.

manducare. Hec omnia carnalia oportebat mystice et spiritualiter intelligere.“ Et infra: „*Verba, que ego locutus sum vobis, spiritus sunt et vita. Quid sibi est, spiritus sunt? Spiritualia sunt, nichil habencia carnale neque consequenciam naturalem, sed eruta sunt ab omni tali necessitate, que in terra et in legibus, que hic posite sunt, alium autem habent intellectum et alternum.*“ Ex verbis huius sancti intelligens potest trahere sensum catholicum, quod Christus illa verba Iohannis VI° „*Nisi manducaveritis*“ etc., ut aparet, solum locutus est ad spiritualem et divinam manducacionem preceptive. Unde dicit Crisostomus, quod *ista sunt spiritualia, nichil habencia carnale, hoc est sensibile, et habent alium intellectum, id est spiritualem, ut idem dicit.*

omnia carnalia oportebat mystice et spiritualiter intelligere.“ Et infra: „*Verba, que ego locutus sum vobis, spiritus et vita. Quid sibi est, spiritus sunt? Spiritualia sunt, nichil carnale habencia neque convenienciam naturalem, sed eruta sunt ab omni tali necessitate, que in terra et in legibus, que hic posite sunt, alium autem habent intellectum et alternum.*“ Ex verbis istius sancti patet, quod illa verba Iohannis VI „*Nisi manducaveritis*“ etc. *sunt spiritualia, nichil habencia carnale, hoc est sensibile, „licet enim ubique sit eciam in altari in ea forma, quam de Virgine sumpsit, non tamen subicitur corporeis sensibus“*, et sic nichil habent sensibile, ut in glosa sepe dicti canone „*Prima*“, et sic solum locutus est ad spiritualem et divinam manducacionem preceptive.

re. Hec omnia carnalia oportebat mystice et spiritualiter intelligere.“ Et infra. Et sequitur: „*Verba, que ego locutus sum vobis, spiritus et vita. Quid sibi est, spiritus sunt? Id est spiritualia sunt, nichil habencia carnale neque convenienciam naturalem, sed eruta sunt ab omni tali necessitate, que in terra et in legibus, que hic positi sunt, alium autem habent intellectum et alium.*“ Ex verbis istius sancti patet, quod illa Iohannis VI „*Nisi manducaveritis*“ etc. *sunt spiritualia, nichil habencia carnale, hoc est sensibile, „licet enim ubique sic eciam in altari in ea forma, quam de Virgine sumpsit, non tamen subicitur corporeis sensibus“*, et sic nichil habent sensibile, ut patet De consecracione distincione II, canone „*Prima*“ in glosa.

Citát z Chrysostoma ještě před Mikulášem použil Havlík, aby poukázal na to, že není příkazem přijímat svátostně, když Jan Zlatoušty vysvětluje relevantní pasáže z 6. kapitoly Janova evangelia v duchovním smyslu. Je to tedy opět argumentace Havlíkova, kterou využil z protiutrakvistické strany o něco později i Ondřej z Brodu.²⁸ A že to byl argument opravdů závažný, svědčí replika proti Havlíkovi z pera Petra Payna, který nenašel na tento citát protiargument a pouze uvedený názor obecně odmítá.²⁹ Mikuláš pak z tohoto místa udělal *theologumenon* a považoval svou protiargumentaci zřejmě za tak pádnou, že ji použil i v *Replíce*. Přitom kdyby onen citát z Chrysostomova *Výkladu na evangelium sv. Jana* byl opravdu původně Mikulášův a nikoliv převzatý, bylo by pravděpodobné, že by ve svých utrakvistických polemikách užíval jiné, rozhodně mnohem

²⁸ *De oboedientia*, s. 245.

²⁹ *Quia nostri temporis homines*, s. 159.

přesvědčivější argumenty Chrysostomovy, než je tento, který vyzbrojuje spíše protivníka. Řadu takovýchto míst přináší pozdější utrakvistická literatura, ale nečteme je u Mikuláše, třebaže v jiných dílech a v jiných souvislostech Chrysostomův výklad cituje.³⁰

Text polemiky s rektorem v Korbachu svědčí o tom, že Mikuláš použil — vedle svých jiných děl,³¹ jimž jsme v tuto chvíli nevěnovali pozornost — také traktát *Contra Gallum: Replika* tedy nutně musela vzniknout nejdříve v druhé polovině roku 1415, a proto je nutné definitivně odmítnout i další Cegnovo tvrzení, že je dílem, ze kterého vydatně čerpal doslovnými citacemi celých dlouhých pasáží Jakoubek ze Stříbra ve své *Responsio*, jak jsme se zmínili výše. Nemohl to být Jakoubek ze Stříbra, ale naopak to byl Mikuláš, který hojně přejímal doslovné zápůjčky z Jakoubkova traktátu.

Ještě však věnujme pozorost jednomu Jakoubkovu dílu, s nímž má *Replika* řadu společných míst. Na foliích 46v–49r *Repliky* nalézáme soubor několika autorit, občas i s krátkým komentářem, které se doslovně shodují s částí textu Jakoubkova traktátu *Salvator noster*. Musíme si tedy blíže povšimnout také tohoto traktátu. Některé citáty čtené v *Salvator noster* nacházíme v *Replice* už dříve, ale ona dlouhá shodná pasáž začíná na straně 114 Rybovy edice. Zde je citován Jan Zlatoústý z 3. knihy *De sacerdotio*.³²

Salvator noster (s. 114–116):

Crisostomus in suo Dyalogo, libro III°, capitulo V^o dicit: „*Illud est misterium, sine quo nobis nec salus nec ea, que bona sunt promissa divina, redduntur. Nemo enim valebit ingredi in regnum celorum, nisi ex aqua renatus et Spiritu. Et qui non manducatur carnem Domini nec bibit eius sanguinem, non habebit vitam eternam, que per nullius alterius quam sancti efficiuntur manus sacerdotis. Nec gehenne utique ignem vitare nec promissorum remuneratione potiri nisi per illorum valemus officium. Isti enim sunt, qui nos spirituali affectione parturiunt, per ipsos Cristum*

Replika (f. 46v–47r):

Item Crisostomus in suo Dialogo, libro III, capitulo V dicit: „*Illud est misterium, sine quo nobis nec salus nec ea, que bona sunt promissa divina, redduntur. Nemo enim valebit ingredi in regnum celorum, nisi ex aqua renatus et Spiritu. Et qui non manducatur carnem Domini nec bibit eius sanguinem, non habebit vitam eternam, que per nullius alterius quam sancti efficiuntur manus sacerdotis. Nec gehenne utique ignem vitare nec promissorum remuneratione potiri nisi per illorum valemus officium. Isti enim sunt, qui nos spirituali affectione parturiunt, per ipsos Cristum*

³⁰ Zde bychom si mohli všimnout i dalších autorit užitých oběma díly, ale jen vysvětlení myšlenek Jana Zlatoústého nám může přinést další důkaz o tom, že *Contra Gallum* časově předchází *Repliku rektorovi v Korbachu*.

³¹ J. NECHUTOVÁ (*Mikuláš z Drážďan a jeho kázání* II, s. 93–95) poukázala ještě na místo společné pro *Repliku*, f. 29r–30v, a *De conclusionibus doctorum in Constantia*, HARDT von der, H.: *Magnum concilium* III, col. 609–612. *Contra Gallum* na *De conclusionibus* odkazuje, Mikuláš tedy do *Repliky* převzal i část z tohoto ještě staršího díla. Objasnění všech dalších souvislostí přinese až práce věnovaná speciálně *Replice*.

³² MPG 48, col. 643.

induimus, per ipsos coniungimur Dei Filio, per ipsos efficimur illius beati capitis membra.“ Hec Crisostomus.

induimus, per ipsos coniungimur Dei Filio, per illos efficimur illius beati capitis membra.“ Hec ille.

Citát i jeho uvození se v *Replíce* i v *Salvator noster* doslovně shodují, proto se pokusme sledovat, zda a jak se vyskytují tyto shodné autority v dílech obou autorů. Zatímco u Mikuláše se s tímto místem více nesetkáváme, Jakoubek je užívá, ale v dílech prokazatelně mladších.³³ My však musíme zkoumat spíše díla, vzniklá před *Salvator noster*.³⁴ S tímto citátem jsme se tedy u Jakoubka dosud nesetkali.

V Mikulášově traktátu následuje bezprostředně citát z Pseudo-Bernardova díla *Sermo de excellentia ss. sacramenti et dignitate sacerdotum*.³⁵ U Jakoubka přichází Bernard až po autorově úvaze o svátostné hostině. Zmíněný citát je hojně užíván Jakoubkem,³⁶ ale zná ho i Mikuláš v *Collectech*.³⁷ Toto místo je u Mikuláše oproti *Salvator noster* zkráceno, protože odkazuje na jeho citaci na začátku *Replíky*. Citát je v *Salvator noster* ukončen drobnou autorovou poznámkou, která odpovídá myšlenkám obsaženým i v jiných Jakoubkových dílech.

QNSS (117v):

SN (118):

Replika (47r):

Collecta (226^b):

Et ad hoc est Bernhardus in sermone ad Petrum de corpore Cristi sic dicens: „Benignissime Iesu, nobile satis sponse tue dotalicium indulsisti, ut vel sic teneret columba tua dulcissimum memoriale dilecti sui. Cristus enim pridie, quam pateretur, discipulis huius sacramenti formam pre-

Ad idem dicit beatus Bernhardus in sermone ad Petrum de corpore Cristi: „Benignissime — inquit — Iesu, nobile satis sponse tue dotalicium indulsisti, ut vel sic teneret columba tua dulcissimum memoriale dilecti sui. Cristus enim pridie, quam pateretur, discipulis suis huius sacramenti formam

Ad idem beatus Bernhardus in sermone ad Petrum de corpore Cristi: „Benignissime — inquit — Iesu, nobiles satis sponse tue dotalicium indulsisti, ut vel sic teneret columba tua dulcissimum memoriale dilecti sui“, ut supra.

Bernhardus in sermone ad Petrum de corpore Cristi: „Benignissime Iesu, nobile satis sponse tue dotalicium indulsisti, ut vel sic teneret columba tua dulcissimum memoriale dilecti sui...“

³³ *De communione parvulorum*, s. 152; kolekce autorit zaslaná v červnu 1417 na koncil, HARDT von der, H.: *Magnum concilium III*, col. 812. Citát do polemik uvedl patrně Payne, srv. výše s. 37.

³⁴ Z Jakoubkových utrakvistických děl, jejichž vznik bývá zařazován před kostnický zákaz kalicha, tedy před vznik *Salvator noster* — SN, přihlížme ke kvestii *Quia heu in templis* — QHIT, traktátům *Pius Iesus, Quod non solum sacerdotes* — QNSS, *Responsio, Magna cena* — MC, neměli jsme k dispozici kázání *Probet autem*.

³⁵ MPL 184, col. 983–984.

³⁶ *Quia heu in templis*, rkp. PUK V G 7, f. 19v; *Pius Iesus*, s. 83; *Quod non solum sacerdotes*, f. 117v; *Responsio*, col. 478–480; *Magna cena*, s. 135–136.

³⁷ Rkp. PUK IV G 15, f. 226^b, dále se s ním v kratší podobě setkáváme i v *Sermo ad clerum* z roku 1416, rkp. Městs. knihovny v Dessau Georg Hs. 50, f. 28v, k němuž pro úplnost přihlížme.

scripsit, efficaciam prescripsit, efficaciam explicuit, idem fieri ciam explicuit, idem fieri precepit. Forme prescripcio in pane et fieri precepit. Forme prescripcio in pane et in vino. Notate ordinem! Cum adhuc cenaretur, a mensa surrexit, discipulorum pedes Dominus universitatis lavit, dehinc ad mensam regressus ordinavit sacrificium corporis et sangwinis, seorsum panem, seorsum tradens et vinum, de pane ita dicens: Accipite et comedite, hoc est corpus meum; de vino similiter: Bibite ex hoc omnes..."

Responsio (480):

Ex cuius verbis patet, quod in dando Christus sacramentum utriusque speciei discipulis, non solum ipsis nec solis sacerdotibus sed toti ecclesiae... instituit (MC, 135) et sic fieri precepit.

scripsit, efficaciam prescripsit, efficaciam explicuit, idem fieri ciam explicuit, idem fieri precepit. Forme prescripcio in pane et fieri precepit. Forme prescripcio in pane et in vino. Notate ordinem! Cum adhuc cenaretur, a mensa surrexit, discipulorum pedes Dominus universitatis lavit, deinde ad mensam regressus ordinavit sacrificium corporis et sanguinis, seorsum panem, seorsum tradens et vinum, de pane ita dicens: Accipite et comedite, hoc est corpus meum; de vino similiter: Bibite ex hoc omnes, etc." Hec

Bernhardus.

Ex cuius verbis patet, quod Cristus hoc totale sacramentum utriusque speciei tradidit toti ecclesie, et sic communitati fidelium, et in sumpcione sic fieri precepit.

V Mikulášově *Replíce* následuje ve srovnání s Jakoubkovým traktátem delší omise, citát Jana z Damašku³⁸ pak stojí na prahu dlouhého úseku shodného v obou textech. Jana z Damašku dosud necitoval Mikuláš, ale je dobře znám z více Jakoubkových děl³⁹ ve shodné podobě spojení těchto dvou míst z Damascena.

QNSS (117r):

Item Damascenus libro 4° suarum Sentenciarum, capi-

SN (126–128):

Item Damascenus libro IIII° suarum Sentenciarum, capi-

Replika (47r):

Item Damascenus libro IIII suarum Sentenciarum, capi-

³⁸ *De fide orthodoxa*, l. IV, c. XIII, MPG 94, col. 1139.

³⁹ *Quod non solum sacerdotes*, f. 117r; *Magna cena*, s. 135.

tulo 5°, loquens de institutione huius sacramenti: „*Dominus noster Iesus Christus, qui de celo descendit, debens voluntariam pro nobis suscipere mortem, nocte, qua seipsum tradebat, in cenaculo Testamentum Novum disposuit sanctis eius discipulis et apostolis, et per ipsos omnibus, qui in ipsum credunt...*“ Et infra: „*Dixit Deus: Hoc est corpus meum, et: Hic est sanguis meus, et hoc facite omnipotenti eius precepto, donec veniat...*“ Hec ille.

tulo V°, loquens de institutione huius sacramenti sic dicit: „*Dominus noster Iesus Christus, qui de celo descendit, debens voluntariam pro nobis suscipere mortem, nocte, qua seipsum tradebat, in cenaculo testamentum novum disposuit sanctis eius discipulis et apostolis, et per ipsos omnibus, qui in eum credunt.*“ Et infra: „*Dixit Dominus: Hoc est corpus meum, et Hic meus est sanguis, et hoc facite omnipotenti eius precepto, donec veniat.*“ Hec ille.

tulo V, loquens de institutione huius sacramenti sic dicit: „*Dominus noster Iesus Christus, qui de celo descendit, debens voluntariam pro nobis suscipere mortem, nocte, qua seipsum tradebat, in cenaculo testamentum novum disposuit sanctis eius discipulis et apostolis, et per ipsos omnibus, qui in eum credunt.*“ Et infra: „*Dixit Dominus: Hoc est corpus meum, et: Hic meus est sanguis, et hoc facite omnipotenti eius precepto, donec veniat.*“ Hec ille.

Následuje úryvek z Ambrožova díla *De sacramentis*, převzatý z Gratiana⁴⁰ a oběma autory dosud neužitý. Obě díla pokračují pasáží, která je jedním z klíčových míst pro určení autorství — svědectví o svatém Donátovi. Tento důkaz kalicha užíval již dříve Jakoubek,⁴¹ ale i Mikuláš.⁴² V našem úryvku čteme, že pasáž o Donátovi je převzata z Řehořových *Dialogů*;⁴³ u Mikuláše v kázání *Nisi manducaveritis* však tato skutečnost není nijak zdůrazněna⁴⁴ podobně jako v Jakoubkových traktátech *Quod non solum sacerdotes a Pius Iesus*. V *Responsio* je díky polemice s Ondřejem z Brodu tento původ — třebaže pochybný, protože u Řehoře se setkáváme pouze s letmou zmínkou o Donátovi, zato ve *Zlaté legendě* čteme tato slova i s odkazem na Řehoře⁴⁵ — vyjádřen jasně na dvou místech⁴⁶ a Jakoubek zde navíc ještě zdůrazňuje, že nepřihlíží k legendě, která by mohla být pochybná a nejistá, ale k autoritě Řehořově.⁴⁷

⁴⁰ *De consecr.* D. 2 c. 83, FRIEDBERG I, col. 1348.

⁴¹ *Quod non solum sacerdotes*, f. 124v; *Pius Iesus*, s. 84; *Responsio*, col. 492.

⁴² *Sermo ad clerum de materia sanguinis Nisi manducaveritis* — NM, f. 209^b, a později také v *Sermo ad clerum* 1416, f. 27v.

⁴³ Srv. MPL 77, col. 184.

⁴⁴ Totéž platí o *Sermo ad clerum* 1416, f. 27v.

⁴⁵ JACOBI A VORAGINE *Legenda aurea vulgo Historia Lombardica dicta*, rec. Th. GRAESSE, Osnabrück 1969, c. CXV (110) *De sancto Donato*, s. 485.

⁴⁶ *Responsio*, col. 492, 495–496.

⁴⁷ *Responsio*, col. 495–496: Nec illud, quod adduxi de communione calicis circa miraculum S. Donati, inserui ego, solum in legenda inventum, tanquam dubium et incertum, sed quia hoc ponit magnus sanctus Gregorius in libro dialogorum tanquam certum et securum, cui fides praecipue in ista materia est adhibenda. Unde si Doctor non credit Legendae in hoc, credat libro dialogorum B. Gregorii...

<p><i>Responsio</i> (492): Allegat legendam S. Donati, et narrat B. Gregorius in libro Dialogorum... <i>QNSS</i> (124v): quod „cum quadam die missa celebrata populus communicaret et dyaconus communicatis Cristi sanguinem propinaret, subito paganorum impulsu diaconus cecidit et calicem sanctum fregit.“</p>	<p><i>SN</i> (128): Item sic legitur de sancto Donato, ut dicit beatus Gregorius libro Dyalogorum, quod „cum quadam die missa celebrata populus communicaret et dyaconus communicatis Cristi sanguinem propinaret, subito paganorum impulsu dyaconus cecidit et calicem sanctum fregit.“</p>	<p><i>Replika</i> (47r): Item sic loquitur de sancto Donato, ut dicit beatus Gregorius libro Dyalogorum, qui „cum quadam die missa celebrata populus communicaret et dyaconus communitati Cristi sanguinem propinaret, subito paganorum impulsu dyaconus cecidit et calicem sanctum fregit.“</p>	<p><i>NM</i> (209r^b): Sic legitur de sancto Donato, quod „cum quadam die missa celebrata populus communicaret et dyaconus communicatis Cristi sanguinem propinaret, subito paganorum impulsu dyaconus cecidit et calicem sanctum fregit.“</p>
---	--	--	--

K citátu z *Dialogů* je pak ještě podán kratičký komentář, s jakými se občas v Jakoubkově traktátu *Salvator noster* za citáty setkáváme. Tento dodatek nacházíme vedle zkoumaných dvou traktátů ještě v Jakoubkově *Quod non solum sacerdotes*. Jakoubkovo autorství tohoto příspěvku je tedy naprosto nepochybné.

<p><i>QNSS</i> (124v): Ex quo patet, quod dyaconus de officio suo olim porrigebat fidelibus laicis sanguinem Cristi sub specie vini de calice.</p>	<p><i>Salvator noster</i> (128): Ex quo patet, quod dyaconus de officio suo olim porrigebat fidelibus laicis sanguinem Cristi sub specie vini de calice.</p>	<p><i>Replika</i> (47r): Ex quo patet, quod dyaconus ex officio suo olim porrigebat fidelibus laicis sanguinem Cristi sub specie vini de calice.</p>
---	---	---

U Jakoubka následující úryvek z traktátu *De corpore Cristi* Alberta Velikého je Mikulášem vynechán patrně proto, že jej užil v *Replike* již na f. 2r, a tak čteme v obou dílech až Albertův citát z *De officio misse*,⁴⁸ známý z kolekce autorit, připojených k Jakoubkově kvestii *Quia heu in templis*, a z *Responsio*:

<p><i>QHIT</i> (21r): „Hinc est, quod de duobus, que sunt in hoc sacramento materia cibi et potus, dicitur Osee VII: Super triticum et vinum ruminabunt; hec enim duo ab omnium fidelium ore ruminanda frequentata memoria sunt in sacramento, quia hec duo</p>	<p><i>SN</i> (128–130): Item idem in tractatu De officio misse dicit: „De duobus, que sunt in hoc sacramento materia cibi et potus, dicitur Osee VII°: Super triticum et vinum ruminabunt; hec enim duo ab omnium fidelium ore ruminanda frequentata memoria sunt in sacra-</p>	<p><i>Replika</i> (47r): Item Magnus Albertus in tractatu suo De officio misse dicit: „De duobus, que sunt in hoc sacramento materia cibi et potus, dicitur Osee VIII: Super triticum et vinum ruminabunt; hec enim duo ab omnium fidelium ore ruminanda frequentata memoria sunt in</p>
--	---	---

⁴⁸ ALBERTUS MAGNUS: *Liber De sacramento Eucharistiae*, d. III, tr. 2, c. 1, *Opera* XXI, Lugduni 1651, s. 52.

maximum fidelium bonum mento, quia hec duo maximum fidelium bonum sunt (Responso, 486) „in materia posita.“ *in misterio posita.*“ Hec ille. Hec ille.

Dále v obou textech⁴⁹ následují autority (Dekret Gratianův,⁵⁰ Haymo Halberstatensis,⁵¹ Chrysostomus,⁵² Augustinus⁵³), s nimiž se u obou autorů setkáváme poprvé. Uvedené citáty se v obou dílech doslovně shodují a totéž platí o krátkém textu, kterým je doprovozena argumentace převzatá z Chrysostoma. Mikuláš pak zakončil tyto myšlenky kratičkým konstatováním, které u Jakoubka nečteme: „*Et hec Scriptura intelligitur de adultis, ut supra.*“⁵⁴

A konečně přichází citát z Cypriána,⁵⁵ který jako jediný jsme dosud nečetli u Jakoubka, přestože do této doby již hojně spisy kartaginského biskupa užíval. Je však obsažen v Mikulášových *Collectech*. Mohlo by se tedy zdát, že toto místo pochází od Mikuláše, ale v *Replíce* má přece jen poněkud odlišnější čtení.⁵⁶

SN (132–134):

Fructus autem huius communionis calicis tangitur per beatum Ciprianum, ubi supra, ad Ceciliium epistola XXXIII^a sic dicentem: „*Quemadmodum vino communi mens solvitur et anima relaxatur et tristitia omnis exponitur, ita et potato sanguine Domini et poculo salutari exponitur memoria veteris hominis et fit oblivio conversacionis pristinae secularis et mestum pectus ac triste, quod prius peccatis argentibus premebatur, divine indulgencie leticia resolvitur.*“

Replika (48r):

Fructus autem huius communionis calicis tangitur per beatum Cyprianum ad Ceciliium epistola XXXIII^a sic dicentis: „*Quemadmodum vino communi mens solvitur et anima relaxatur et tristitia omnis exponitur, ita et potato sanguine Domini et poculo salutari exponitur memoria veteris hominis et fit oblivio conversacionis pristinae secularis et mestum pectus ac triste, quod prius peccatis argentibus premebatur, divine indulgencia leticia resolvitur.*“

Collecta (229r^{a-b}):

„*Et quemadmodum vino isto communi mens solvitur et anima relaxatur et tristitia omnis exponitur, ita et potu sanguine Domini et poculo salutari exponatur memoria veteris hominis et fiat oblivio conversacionis pristinae secularis et mestum pectus ac triste, quod prius peccatis argentibus premebatur, indulgencie divine leticia resolvatur...*“

⁴⁹ *Salvator noster*, s. 130–132; *Replika*, f. 47r–48r.

⁵⁰ C. 26 q. 6 c. 8, FRIEDBERG I, col. 1038.

⁵¹ HAYMO HALBERSTATENSIS: *In Epistolam 1. ad Corinthios*, c. 10, MPL 117, col. 564; *In Epistolam ad Hebraeos*, c. 2, MPL 117, col. 838–839.

⁵² JOANNES CHRYSOSTOMOS: *In Matthaeum homilia* 82, MPG 58, col. 743.

⁵³ AURELIUS AUGUSTINUS: *De peccatorum meritis et remissione, et de baptismo parvulorum*, I. I, c. 24, MPL 44, col. 128–129.

⁵⁴ F. 48r.

⁵⁵ THASCIUS CAECILIUS CYPRIANUS: *Epistola* 63, 11, CSEL 3, s. 710.

⁵⁶ Bližší čtení nemá ani další rukopis dosud nevydaných *Collect* – PUK III G 28, f. 192v.

Obě díla pak pokračují úryvkem z kázání papeže Lva Velikého,⁵⁷ který jsme dosud nenalezli ani u Jakoubka, ani u Mikuláše, a stejně tak platí i o komentáři k němu. Zato však Pseudo-Dionysius Areopagita byl ranými utrakvisty velmi často užíván, a tak i citát z jeho díla *De ecclesiastica hierarchia*⁵⁸ čteme jak u Mikuláše, tak několikrát u Jakoubka.⁵⁹ Mikulášův dřívější citát v *Collectech*, třebaže odpovídá textově, má jiné uspořádání dvou Areopagitových míst.

QHIT (19r-v):

Dionisius De ecclesiastica hierarchia, capitulo De eucharistia, sic dicit: „...*Et enim coopertum et indivisibilem panem discoperiens et in multa dividens et unitivam calicis omnibus parciens significative unitatem multiplicat et distribuit, sanctissimum in istis sacrificium perficiens.*“ Ubi Glossa dicit: „*Postulans ierarcha, id est episcopus sive sacerdos, se dignum fieri sacrificio et ad Cristi imitationem divina perficere et caste aliis distribuere et alios digne participare sacramentis, sacramenta ipsa manifestat et discoperit et dividens ea multis distribuit. Et hoc ipsum facit de calice per significacionem unum in multos dividens.*“

SN (136):

Item Dyonisius De ecclesiastica hierarchia, capitulo De eucharistia, sic inquit: „*Coopertum et indivisibilem panem discooperiens et in multa dividens et unitivam calicis omnibus parciens significative unitatem multiplicat et distribuit, sanctissimum in istis sacrificium perficiens.*“ Ubi Glossa dicit: „*Episcopus sive sacerdos*

sacramenta ipsa manifestat et discooperit et dividens ea multis distribuit. Et hoc ipsum facit de calice per significacionem unum in multos dividens.“

Replika (48v):

Item Dyonisius De ecclesiastica gerarchia, capitulo De ecclesiastica, sic inquit: „*Coopertum et indivisibilem panem discooperiens et in multa dividens et unitivam calicis omnibus parciens significative unitatem multiplicat et distribuit, sanctissimum in istis sacrificium perficiens.*“ Ubi Glossa dicit: „*Episcopus sive sacerdos*

sacramenta ipsa manifestat et discooperit et dividens ea multis distribuit. Et hoc ipsum facit de calice per significacionem unum in multos dividens.“

Collecta (215^b-v^b):

Dionisius in De ecclesiastica hierarchia dicit: „...*Ideo episcopus, assistens altari, postulans se dignum fieri sacrificio et ad Cristi imitationem divina perficere et caste aliis distribuere et alios digne participare sacramentis, sacramenta ipsa manifestat et discooperit et dividens ea multis distribuit. Et hoc ipsum facit de calice per significacionem unum in multos dividens.*“ Unde dicit: „*Etenim coopertum et indivisibilem panem discooperiens et in multa dividens et unitivam calicis omnibus parciens significative unitatem multiplicat et distribuit, sanctissimum in istis sacrificium perficiens.*“

⁵⁷ LEO MAGNUS: *Sermo 42, 5, MPL 54, col. 279-280.*

⁵⁸ C. III, MPG 3, col. 444, komentář in: rkp. UK v Brně Mk 55, f. 233v-234r.

⁵⁹ *Quia heu in templis*, f. 19v; *Quod non solum sacerdotes*, f. 115r-115v.

Následující citát z Hilaria, převzatý od Gratiana,⁶⁰ jsme zatím nečetli ani u Mikuláše, ani u Jakoubka. *Salvator noster* pak pokračuje klíčovým textem, vysvětlujícím postoj M. Jana Husa, který však nenalzáme v *Replíce*; tento pro české prostředí *egregius magister a fidelis predicator ewangelii Iesu Cristi* zřejmě nebyl jakožto nedávno odsouzený a upálený kacír vhodnou autoritou pro německé prostředí. *Replika* neče ani citát z Fulgentia a přináší až poslední společné místo, které je současně posledním citátem traktátu *Salvator noster* — Augustina, vzatého ovšem z Gratiana⁶¹ (u Mikuláše ani u Jakoubka jsme se s ním dosud nečetkali), a konečně shrnutí ze všech autorit, v němž vlastně nacházíme vysvětlení, proč se Jakoubkův traktát nazývá *De communione spirituali et sacramentali integra sub duplici forma panis et vini communitatem plebium concernente* a jímž je tento traktát ukončen.

Salvator noster (138):

Ex istis omnibus et aliis quam pluribus credi debet, quod secundum ewangelicum preceptum fidelis communitas plebium debet sumere spiritualiter et sacramentaliter corpus Cristi sub forma panis et sanguinem sub forma vini.

Replika (49r):

Ex istis omnibus et aliis quam pluribus credi debet, quod secundum ewangelicum preceptum fidelis communitas plebium debet sumere spiritualiter et sacramentaliter corpus Cristi sub forma panis et sanguinem sub forma vini.

Zkoumaná pasáž vychází v daleko větší míře ze starších utrakvistických prací Jakoubkových než z děl Mikulášových. Vedle vypravování o sv. Donátovi, jež souvisí s textem v *Responsio*, je zde ještě přípisek k tomuto textu, o němž jsme dokázali, že pochází od Jakoubka z traktátu *Quod non solum sacerdotes*. V rukopisu pražské kapitulní knihovny D 53 máme dochováno datum, kdy byl zapsán text tohoto traktátu, a tím je 10. červen 1415.⁶² Navíc je pravděpodobné, že zmíněný traktát vznikl již roku 1414.⁶³ A protože obě tato Jakoubkova díla jsou starší než *Contra Gallum* a tím i *Replika*, je celý zkoumaný text Jakoubkův, od Mikuláše převzatý. *Replika* tedy vznikla dokonce i po traktátu *Salvator noster*. Zdálo by se, že tím její vznik můžeme ještě více chronologicky upřesnit. Ale situace není tak jednoduchá. *Salvator noster* se zmiňuje o mučednictví Husově. Bartoš⁶⁴ a Spunar⁶⁵ toto Jakoubkovo dílo kladou za 6. červenec 1415, Bartoš dokonce bezprostředně. Editor traktátu B. Ryba⁶⁶ sice uvažuje spíše o době vzniku jeho epigrafické podoby, ale ani pro samotné literární dílo není nakloněn tak brzkému vzniku, spíše, na základě přípisů v různých rukopisech, uvažuje o roce

⁶⁰ *De consecr.* D. 2 c. 82, FRIEDBERG I, col. 1347.

⁶¹ *De consecr.* D. 2 c. 36, FRIEDBERG I, col. 1326.

⁶² Nikoli červen 14. či 2., jak se domnívají F. M. BARTOŠ: *Literární činnost M. Jakoubka*, s. 35, a P. SPUNAR: *Repertorium*, s. 226.

⁶³ Srv. BARTOŠ, F. M.: *Literární činnost M. Jakoubka*, s. 35.

⁶⁴ *Literární činnost M. Jakoubka*, s. 33, 37.

⁶⁵ *Repertorium*, s. 227.

⁶⁶ *Betlémské texty*, s. 30–31.

1416. Z tohoto důvodu nemůžeme odůvodněně tvrdit, že by *Replika* vznikla až v roce 1416, ale v žádném případě nemohla být napsána dříve než ve druhé polovině roku 1415, protože nejdříve z této doby pocházejí dvě díla, z nichž v řadě svých míst vychází.

A tak musíme opustit onu vábnou vidinu díla z počátků utrakvismu, z něž se později v Čechách vydatně čerpalo a jež se nám šťastnou náhodou zachovalo alespoň v jednom neúplném exempláři. *Replika* je spíše Mikulášovým literárně utrakvistickým epilogem, ve kterém chce oponenty kalicha udolat co nejčtetnější utrakvistickou argumentací a světu hodlá zpřístupnit nejen názory své, ale i svých druhů.

Utrakvismus Mikuláše z Drážďan před druhou polovinou roku 1414, kdy vystupuje se svým kázáním *Nisi manducaveritis*, není tedy prokazatelný. Cegnova tvrzení navíc uvádí v pochybnost i ta skutečnost, že zatímco před tímto kázáním neexistují v Mikulášových dílech žádné náznaky kalicha, ve většině prací pozdějších, kdy už je otázka přijímání pod obojí způsobou běžně diskutována, Mikuláš kalich zmiňuje, třebaže by se tato díla bez oněch zmínek mohla bez jakýchkoliv problémů obejít.⁶⁷

Poslední Cegnovy příspěvky o Mikulášovi — v úvodu k edici *Expositio super Pater noster* — rovněž ve značné míře pojednávají o utrakvismu. Zde kupodivu o *Replike* nenalzáme nejmenší zmínku, takže nám nemůže být jasné, zda se autor domníval, že se jeho vývody dostaly do obecného povědomí, nebo zda *approbatione tacita* opustil tu část své teorie, o jejíž neudržitelnosti se přesvědčil. Podává však řadu dalších důkazů pro utrakvistické prvenství Drážďanských a zejména Mikuláše. Znovu se vrací s pokusem o nové interpretace ke kronikářským zprávám z 15. století, staví se po bok Sedláka a Pekaře v případě utrakvistických děl Petra z Drážďan,⁶⁸ ale zejména podává charakteristiku drážďanské školy a jejího výrazného působení na učení Jakoubka ze Stříbra. Na tomto místě si všímá především osoby heidelberského mistra působícího nějakou dobu u Černé růže,

⁶⁷ V traktátu *De imaginibus* odůvodňuje přijímání podobojí na základě Gratianova *Dekretu*: „...sacramentum eukaristie, quod non solum capitur pro corpore Cristi sub forma panis, sed etiam pro sanguine Cristi sub specie vini, ut patet XXIII di Acolitus...” (NICOLAI DE DRESDA „*De imaginibus*“, ed. J. NECHUTOVÁ, SPFFBU E 15, 1970, s. 212). V kázání *Querite primum regnum Dei* zdůrazňuje potřebu úplné svátosti a opět se oprá o kánon „*Acolitus*“: „*Totum autem et integrum sacramentum et totam eucaristiam communiter doctores vocant, et est sub utraque specie contentum, ut Gwilhelmus de Monte Lauduno in Sacramentali suo et XXIII di Accolitus...*“ (NICOLAUS DE DRESDA: *Querite primum regnum Dei*, ed. J. NECHUTOVÁ, Bmo 1967, s. 79). V traktátu *De purgatorio* dokonce mluví přímo o podávání přijímání podobojí: „...ad necessaria tractanda, scilicet ad comunicandum populum sub utraque specie...” (*De reliquiis*, VII, 1, s. 117) a v traktátu *Expositio super Pater noster* zní jen drobná zmínka „sub forma vini“ v pasáži o těch, kteří odnímají „iuge sacrificium“ (*Expositio*, s. 142).

⁶⁸ *Expositio*, s. 28–29.

Friedricha Eppinge.⁶⁹ Eppinge podle Cegnova přesvědčení ovlivnil podstatnou část Jakoubkovy (a posléze i Husovy) teologie, a to jeho eklesiologii,⁷⁰ když Jakoubek nejen koncepčně, ale přímo i formulačně vycházel z Eppingovy pozice o nespravedlivé klatbě *Credo communionem sanctorum*. Tuto pozici dokonce přijal do svého díla *Tractatus responsivus*.⁷¹ Dále Cegna soudí, že u Černé růže byl utrakvismus aktuální již roku 1412, kdy se Mikuláš vrací do Prahy, jak pravděpodobně může dokazovat zmínka Friedricha Eppinge „...*communio significat sacramentum corporis et sanguinis Ihesu Cristi*...“⁷² Jakoubek však dle Cegni ve stejné době byl pouze zastáncem častého přijímání, nikoliv přijímání podobojí, jak dokazuje rovněž *Tractatus responsivus*:⁷³ „*Quemadmodum cibus corporis est homini traditus, ut eum frequenter sumendo, continuet suam vitam corporalem in hoc mundo, sic iste panis celestis, scilicet sacramentum, continuatus vel sepe comestus continuat vitam Christi in homine in hoc mundo*.“

A zde se dostáváme k pramenu, který dosud literatura o Eppingovi nezkoumala. Editor *Tractatus responsivus* S. Harrison Thomson upozornil na to, že celé Husovo (správně však Jakoubkovo) pojednání o exkomunikaci je přejato ze IV. knihy Janovových *Regulí*.⁷⁴ *Z Regulí* je však převzat i začátek Eppingovy pozice o trojím významu slova *communio*. Podívejme se tedy, jak ve světle této nové skutečnosti vypadají vzájemné závislosti.

Matěj (vol. V, 30,4–31,17):
Pro quo est notandum
secundum verba cuiusdam
doctoris inquietis: „Nota,
ad spiritum sanctum perti-
net sanctorum communica-
cio, id est unio membrorum
in corpore ecclesie et ad
caput et ad invicem, sicut
spiritus hominis in corpore
humano membra unit; cuius

Friedrich (103,15–35):
...et cum ad eundem spiri-
tum sanctum pertineat
sanctorum communicacio,
id est unio membrorum in
corpore ecclesie et ad caput
et ad invicem, sicut spiritus
hominis in corpore humano
membra unit,

Jakoubek (83,34–84,36):

Ergo primo
notandum est, quod ad spi-
ritum sanctum pertinent
sanctorum communicacio vel
communio, id est unio
membrorum in corpore ec-
clesie, et ad caput et ad in-
vicem, sicut spiritus hominis
in corpore humano membra

⁶⁹ K Friedrichu Eppingovi srv. alespoň: KEJŘ, J.: *Právnícké dílo M. Friedricha Eppinge*, StR 15, 1976, s. 3–11.

⁷⁰ *Expositio*, s. 66. K Eppingově eklesiologii srv. také KAMINSKÉHO úvod in: *Master Nicholas*, s. 7–8, k Jakoubkově alespoň DE VOOHT, P.: *Jacobellus*, s. 15nn., zejména s. 22–24.

⁷¹ *Tractatus responsivus*, s. 103–133.

⁷² *Expositio*, s. 26, srv. *Tractatus responsivus*, s. 104.

⁷³ *Expositio*, s. 66–67, srv. *Tractatus responsivus*, s. 88.

⁷⁴ *Tractatus responsivus*, s. XXIX–XXX. Edice Thomsonova byla již připravena, když vyšla tato Janovova kniha, takže nemohl blíže zkoumat další shodnýmá místa. Částečně tak učinil F. M. BARTOŠ ve svém příspěvku *M. J. Hussii tractatus responsivus*, ČNM 101, 1927, oddíl duchovnědný, s. 23–35, kde také prokázal Jakoubkovo autorství tohoto díla, a nikoliv Husovo. Thomson se sice zmiňuje, že se touto otázkou hodlá blíže zabývat O. Odložilík, editor IV. knihy Janovových *Regulí*, který však po vydání 5. svazku *Regulí* obrátil svou pozornost k jiným tématům.

unionis signum est sacramentum dominici corporis. Item ad spiritum sanctum pertinet communio, quam habent ad invicem in hoc, quod sunt socii in lucro;

ad spiritum sanctum eiam pertinet communio, quam habent sancti ad invicem in hoc, quod sunt socii in lucro;

quod tangit David, dicens:⁷⁵ „Particeps ego sum omnium timencium te et custodiencium mandata tua“. In communionem igitur sanctorum tria intelligamus, scilicet sacramentum communionis mistici corporis, quod est ecclesia; communionem sancte societatis, ex qua accidit, quod quilibet, qui est de ecclesia vere, partem habet in omnibus bonis, que fiunt in ecclesia, per quam viam aliquis de facili dita-

quod in eodem spiritu tangit David, dicens:⁷⁵ „Particeps ego sum omnium timencium te et custodiencium mandata tua“. Psalmo 118.

unit, cuius unionis signum est sacramentum dominici corporis. Item ad spiritum sanctum pertinet communio, quam habent ad invicem in hoc, quod sunt socii et spirituales fratres sine peccato mortali existentes, participantes in lucro spirituali et divinis indulgenciis, a capite Christo influxis, iuxta capacitatem uniuscuiusque sui membri. Quam Christi indulgenciarum participacionem a sanctis Christi membri veris nullus pontifex Romanus vel quicumque alius potest inpedire, sicut et nullus talis habet potestatem pro mamona distribuere infideliter et symoniace illis, quibus Christus, principale caput, suam veram indulgenciam non influit. Quam communionem et participacionem in divino fluxu et veris Christi indulgenciis ewangelicis tangit Psalmista, dicens:⁷⁵ „Particeps ego sum omnium timencium te et custodiencium mandata tua“. In communionem ergo sanctorum tria intelligamus, scilicet sacramentum communionis mistici corporis ecclesie, communionem, scilicet sancte societatis, ex qua accidit, quod quilibet, qui est de ecclesia, vel partem habet in omnibus bonis, que fiunt in ecclesia; ad quam communionem sequi debet eiam communicatio

⁷⁵ Ž 118,63.

tur; ad quam eciam communionem sequi debet communicatio tam bonorum quam malorum temporalium, ut mala proximorum nobis assumamus per compassionem et bona nostra eis communicemus per elemosinarum largicionem." Hec ille.

Ex quibus verbis doctoris colligitur, quod hoc complexum „*communio corporis Christi*" similiter tribus modis accipitur: [Primo modo] secundum communem usum sermonis; dicitur enim *communio corporis Christi* societas ipsorum sanctorum secundum Augustinum,⁷⁶ prout ecclesia sanctorum, et solum talium est unum corpus Christi mysticum, cuius caput est Christus. In qua ecclesia seu communitate fidelium talis est et tanta unio, ut quodlibet membrum eius sit particeps omnium bonorum, que fiunt in ecclesia, et tota ecclesia in nullo bono a singulis membris dividatur, nisi sit membrum per mortale peccatum mortuum et abscisum. Exemplum illius accipe de corpore humano penes doctrinam apostoli in multis locis.⁷⁷ Et de illa communionem, id est omnium beatorum bonorum participacione, que fiunt in ecclesia, est articulus in

Verum, ut distinctius et declaracius procedatur, est sciendum, quod tribus modis dicitur *communio* eciam secundum communem usum loquendi. Dicitur enim *communio*, ut convenit corpori Christi mystico, societas ipsorum sanctorum secundum Augustinum,⁷⁶ prout ecclesia sanctorum, et solum talium est unum corpus Christi mysticum, cuius caput est Christus. In qua ecclesia seu communitate fidelium talis est et tanta unio, quod quodlibet membrum eius sit particeps omnium bonorum, que fiunt in ecclesia, et tota ecclesia in nullo bono a singulis membris dividatur, nisi sit membrum per peccatum mortuum et abscisum.

Et de illa communionem, id est omnium bonorum et beatorum participacione, que fiunt in ecclesia, est articulus fidei preassumptus.

tam bonorum quam malorum temporalium, ut mala proximorum nobis assumamus per comparacionem et bona nostra eis communicemus per elemosinarum largicionem.

Et iste modus accepcionis de communionem corporis Christi adhuc tripartitur. Primus modus est secundum communem usum sermonis, quo *communio Christi* dicitur esse societas ipsorum sanctorum secundum Augustinum,⁷⁶ prout eciam ecclesia sanctorum et suorum talium est unum corpus Christi mysticum, cuius caput est Christus. In qua ecclesia seu communitate fidelium talis est et tanta unio, ut quodlibet membrum eius sit particeps omnium bonorum, que fiunt in ecclesia, et tota ecclesia in nullo bono a singulis membris dividatur, nisi sit membrum per mortale peccatum mortuum et abscisum. Exemplum illius accipe de corpore humano penes doctrinam Apostoli in multis locis.⁷⁷ Et de illa communionem, id est omnium beatorum bonorum participacione, que fiunt in ecclesia, est articulus in symbolo, ubi

⁷⁶ Srv. AURELIUS AUGUSTINUS: *In Joannis evangelium tractatus XXVI*, MPL 35, col. 1614.

⁷⁷ Srv. napf. Ř 12,4-5; 1 K 6,15.

symbolo, ubi dicitur: „*Sanctorum communionem*“.

dicitur: „*Sanctorum communionem*“...

Na tomto místě pak Eppinge i Jakoubek Friedrich (103,35–104,16):

Sed heu! heu! quantum hodie laceratus est iste articulus fidei per iniquas censuras, per vanas fraternitates, per falsas promissiones, per fatuas assecurationes, per fictas indulgencias et per mendosas remissiones, hereticas et simoniacas declinaciones, nec non iniquorum declinancium yppocritice ad obligaciones, quis corde recogitet in hoc seculo existens, ignoro. Nonne iam quasi omnes declinant ad iniquitatis obligaciones, volentes per omnia contrarium huius fidei articuli, ut in yppocrisi loquentes mendacium, modo propter questum suum consequendum, quem putant esse pietatem, volunt illos, qui eis dant, facere participes propter datum, alios vero, quia non dant eis, secludere, quantum in eis est, non ventur a participio, ex quo eis vel sociis ipsorum secum in eadem obligacione iniquitatis, ad quam declinaverunt, consistencium, nichil dant vel dederunt, modo vero per iniustas excommunicacionum sentencias, propter quas tamen potius participium in eis augetur et quandoque eciam, licet occasionaliter, tantum efficitur participium, quod prius non erat, quam diminuat vel tollatur.

Značnou důležitost má pro nás *communio* ve svém druhém významu, který značí eucharistii. Podívejme se, jak s Janovovým textem pracují Friedrich Eppinge i Jakoubek.

Matěj (31,18–32,11):

Secundo modo *communio* signat sacramentum corporis et sanguinis Ihesu Christi, per cuius sumpcionem dignam homo ingeritur ad *communio*em primo modo acceptam et fit de societate sanctorum. Et istud dicit Augustinus in Omelia super

Friedrich (104,16–20):

Secundo modo *communio* significat sacramentum corporis et sanguinis Ihesu Christi, per cuius sumpcionem dignam homo ingeritur ad *communio*em primo modo acceptam et fit de societate sanctorum, qui et litigare non possunt.

rozhádějí Janovovy myšlenky.

Jakoubek (84,36–85,5):

...quem articulum nec papa nec aliquis alius Antichristus potest destruere, ne scilicet vera membra et viva Christi a spiritu Ihesu vivificata participant adinvicem et a suo capite principali. Et ab ista donacione vera indulgenciarum Christus, summus pontifex, assistens fideliter suis usque ad consumacionem seculi, non potest deficere, quia eis seipsum tanquam fidelis negare non potest.

Jakoubek (85,6–26):

Secundo modo *communio* signat sacramentum corporis et sanguinis Ihesu Christi, per cuius sumpcionem dignam homo ingeritur ad *communio*em primo modo acceptam et fit de societate sanctorum. Et istud dicit Augustinus in omelia super

Johanem super illo verbo ewangelii:⁷⁸ „Caro mea vere est cibus et sanguis meus vere est potus“; dicit: „Corpus domini, a quibus sumitur, immortales et incorruptibiles reddit et facit socios ipsorum sanctorum, ubi pax erit perfecta et unitas plena; propterea quippe, sicut etiam ante nos hoc intellexerunt homines, dominus noster Ihesus Christus corpus et sanguinem suum in hiis rebus commendavit, que ad unum aliquod rediguntur. Ex multis namque granis unus panis conficitur et ex multis racemis vinum confluit.“ Et idem super illo verbo:⁷⁹ „Litigabant igitur Iudei“, etc., dicit: „Litigabant, quia panem hunc non intelligebant, nam qui manducant hunc panem, non litigant ad invicem, quoniam unus panis et unum corpus multi sumus omnes, qui de uno calice et uno pane participamus, et per hunc facit deus unius moris habitare in domo“. Hec ille.

Eppingovo sacramentum corporis et sangwinis Ihesu Christi tedy v žádném případě nemůžeme brát jako svědectví o utrakvismu u Černé růže. Je pouhým opsáním myšlenky Matěje z Janova, kterého sice Jan Rokycana považoval za utrakvistu, ale tato starší generace husitských mistrů ho zná jen jako přívržence častého přijímání, jak nám o tom podává svědectví Mikuláš z Drážd'an ve svém nejstarším utrakvistickém díle, v kázání *Nisi manducaveritis*.⁸⁰ Jakoubek užil stejnou formulaci jako Friedrich, ale ne proto, že by ji od něj opsal, nýbrž proto, že ji opsal od Matěje z Janova. Cegna soudí, že Jakoubek vyložil Friedrichem

Iohannem, super illo verbo ewangelii:⁷⁸ „Caro mea vere est cibus et sangwis meus vere est potus.“ „Corpus, inquit, domini, a quibus sumitur, immortales et incorruptibiles reddit, et facit eos sanctos et sanctorum consortes, ubi pax erit perfecta et unitas plena. Propterea quippe, sicut etiam ante nos hoc intellexerunt homines, dominus noster Ihesus Christus corpus et sangwinem suum comendavit, que ad unum aliquod rediguntur. Ex multis namque granis unus panis conficitur, et ex multis racemis vinum confluit.“ Et idem super illo verbo:⁷⁹ „Litigabant igitur Iudei“, etc., dicit: „Litigabant, quia panem hunc non intelligebant. Nam qui manducant hunc panem, non litigant adinvicem, quoniam unus panis et unum corpus multi sumus omnes, qui de uno calice et uno pane participamus. Et per hunc facit deus unius moris habitare in domo“. Hec ille.

⁷⁸ J 6,56; srv. AURELIUS AUGUSTINUS: tamtéž.

⁷⁹ J 6,53; srv. AURELIUS AUGUSTINUS: tamtéž, col. 1613.

⁸⁰ F. 212r^b.

naznačený utrakvismus subunitně.⁸¹ Jakoubek se však důsledně držel Janova, od nějž citáty z 26. traktátu Augustinova výkladu na Janovo evangelium přejal i do svých utrakvistických prací, jak vidíme již v kvestii *Quia heu in templis*.⁸² A tak se i v roce 1412 — aniž bychom mu chtěli podkládat utrakvismus — nevyhýbá výrazům *corpus et sangwinem, ex multis racemis vinum confluit, de uno calice et uno pane participamus*. Friedrich naopak tento bod výkladu výrazně omezil. Nepřevzal z Janova ony Augustinovy citáty, což dělával, ale nepřipojil ani žádný svůj komentář, jak bývalo rovněž jeho zvykem. *Communio* ve významu eucharistie jakoby pro něj neměla přílišnou důležitost.

Eppinge i Jakoubek důsledně přebírají Janovův výklad i při rozboru třetího významu a v celkovém hodnocení.

Matěj (32,12–33,3):

Tercio modo capitur communio pro congregacione omnium credencium in Christum et fide formata caritate et fide informi, bonorum christianorum simul et malorum. Et hec est vulgaris accepcio communionis et minus propria; et ab ista communione sic accepta fit excommunicacio hominum a iudicibus ecclesie, que fertur quam plurimum non pro mortali peccato contra hominem et quandoque solum de facto et non de iure, quandoque non de iure et de facto, sed solum pro veniali.

Friedrich (104,20–23):

Tercio capitur communio pro congregacione omnium credencium in Christum et fide formata et fide informi, bonorum christianorum simul et malorum. Et hec est vulgaris accepcio communionis et minus propria.

(104,35–38): A tertia autem fit excommunicacio hominum a iudicibus ecclesie, veris et pretensis, et hoc etiam vere vel pretense tantum, ut infra patebit.

Jakoubek (85,27–86,20):

Tercio modo capitur communio pro congregacione omnium credencium in Christum et fide formata et formata caritate et fide informi, bonorum christianorum simul et malorum. Et hec est vulgaris accepcio communis et minus propria. Et ab ista communione sic accepta fit excommunicacio hominum a iudicibus ecclesie, que fertur, quam plurimum non pro mortali peccato, contra hominem et quandoque solum de facto et non de iure, quandoque non de iure et de facto, sed solum pro veniali peccato, aliquando fit nec pro veniali, sed pro meritorio facto et iusto opere. Et talis excommunicacio non est a deo, sed a diabolo et eius membris et Antichristi, que hodie solet fulminari contra fideles zelatores et promulgatores ewangelice veritatis, que a fidelibus debet respu

⁸¹ *Expositio*, s. 66.

⁸² Srv. níže s. 96.

Prima communio est dicta principaliter et proprie et est solum bonorum. Communio secundo modo accepta dicitur proprie ab effectu, quem facit, sed non principaliter, nisi solum ob rationem prime, et est malorum et bonorum, quantum ad sacramentalem manducacionem. Communio tercio modo accepta est dicta neque principaliter neque proprie, quia boni christiani cum malis non habent unitatem vite et spiritus in Christo, sicut vivum membrum cum mortuo et lumen cum tenebris.

Unde apostolus:⁸³ „*Non potestis calicem Christi bibere et calicem demoniorum.*“ Et alibi:⁸⁴ „*Que est enim conventio Christi ad Belyal, aut que participacio lucis ad tenebras?*“ Sed solum huiusmodi communio bonorum christianorum et malorum est dumtaxat in actu credendi et in conversacione mutua in cerimoniais, in adinventionibus et tradicionibus seniorum et in ecclesie sacramentis.

(104,23–34):

Primo modo communio dicta est principaliter et proprie, et est solum bonorum. Secundo modo proprie dicitur ab effectu, quem facit, sed non principaliter, nisi solum ob rationem prime, et est malorum et bonorum, quantum ad sacramentalem manducacionem. Tercio modo accepta est dicta neque principaliter neque proprie, quia boni christiani cum malis non habent unitatem vite et spiritus in Christo, sicut vivum membrum cum mortuis et lumen cum tenebris.

Huiusmodi ergo communio est bonorum christianorum et malorum tantum in actu credendi et conversacione mutua in cerimoniais, in adinventionibus et tradicionibus, et in ecclesie sacramentis.

tanquam machinamentum iniquum et dolosum Antichristi. Prima communio est dicta principaliter et proprie et est solum bonorum et iustorum. Communio secundo modo accepta dicitur proprie ad efectum, quem facit, sed non principaliter, nisi solum ob rationem prime, et est malorum et bonorum, quantum ad sacramentalem manducacionem. Communio tercio modo accepta est dicta neque principaliter neque proprie, quia boni christiani cum malis non habent unitatem vite et spiritus in Christo, sicut nec vivum membrum habet unitatem cum mortuo, sicut nec potest esse communicacio Christi cum Belial, nec lumen potest habere societatem cum tenebris. Unde Apostolus:⁸³ „*Non potestis calicem Christi bibere et calicem demoniorum;*“ et iterum:⁸⁴ „*Que est conventio Christi ad Belial, aut que participacio lucis ad tenebras?*“ Sed solum huiusmodi communio tercio modo accepta est bonorum christianorum et malorum dumtaxat in actu credendi et in conversacione mutua et in cerimoniais et in adinventionibus et tradicionibus seniorum et in sensibili comunicacione sacramentorum.

⁸³ 1 K 10,20.

⁸⁴ 2 K 6,14–15.

Jakoubkova eklesiologie, jak nám ji představuje *Tractatus responsivus*, byla odvozena z učení Janovova, což ostatně ukazuje starší i novější literatura.⁸⁵ Nebyla to tedy škola u Černé růže, nebyl to Eppinge, z nějž Jakoubek převzal toto pojetí i s formulací, ale oba čerpali z Mistra Pařížského, oba pak Janova podle potřeby doplňovali (ani v těchto pasážích nevidíme Jakoubkovu závislost na Eppingovi) a Eppinge některé pasáže vypouštěl.⁸⁶ Jakoubka nemohla inspirovat ani Friedrichova volba autority, Janov je totiž oběma citován *suppresso nomine*. Jakoubkova znalost *Regulí* byla značná, Mistra Pařížského zřejmě ve Friedrichově pozici poznal, Janov mu však byl daleko větší oporou než jen v několika myšlenkách, které četl u Eppinga; ze 4. článku IV. knihy *Regulí* vychází podstatná část jeho 6. článku o exkomunikaci. V této souvislosti musíme odmítnout i další Cegnovo tvrzení o tom, že Eppinge ovlivnil Jakoubkovu pasáž o veřejném hříchu, protože zdrojem jim byl opět Matěj z Janova.⁸⁷

Otázkou pro badatele o Eppingovi zůstává, jak přišel tento muž, spjatý spíše s Heidelbergem,⁸⁸ jehož dva pražské pobyty nebyly příliš dlouhé, ke znalosti Janovova díla, kdybychom připustili možnost, že bylo brzy po autorově smrti zapomenuto a vzkříšeno právě díky Jakoubkovi. I když se domníváme, že Janov zapomenut nebyl, přece jen připadá jako pravděpodobné, aniž bychom se chtěli pouštět na pole překombinovaných spekulací, že to byl Jakoubek, kdo upozornil svého německého přítele na dílo tohoto svého oblíbeného učitele.

Ani tato nová Cegnova práce tedy neprokázala, že by utrakvismus v Praze bylo možno vystopovat už od roku 1412 v prostředí Drážďanských od Černé růže. Před vystoupením Jakoubkovým v kázáních, disputacích a traktátech roku 1414 neexistují v Praze ani žádná utrakvistická díla, ani žádné zmínky o rozvinuté utrakvistické aktivitě.

⁸⁵ Srv. SEDLÁK, J.: *Husův pomocník* II, s. 305–307; NECHUTOVÁ, J.: *K předhusitské a Husově eklesiologii*, SPFFBU B 19, 1972, s. 97–102.

⁸⁶ Na Janovovi byl Eppinge mnohem více myšlenkově i formulačně závislý než na *Expositio Symboli apostolorum* M. Jana z Marienwerderu, jehož stopy shledává Cegna v další části pozice (*Expositio*, s. 22–25).

⁸⁷ *Expositio*, s. 66; srv. *Regulae* V, s. 41, *Tractatus responsivus*, s. 94.

⁸⁸ Pražské počátky Eppingovy, o nichž uvažoval BOEHMER (*Magister Peter*, s. 226), nové výzkumy vyloučily.